

MULTIKULTURALNA KREATIVNOST I LIJEČENJE *

DARKO BREITENFELD**

Primljeno: travanj 2003.

Prihvaćeno: lipanj 2003.

Stručni rad

UDK: 615

Na području Hrvatske dolazi do prožimanja raznih kultura, kako autohtone hrvatske, tako i srednjeeuropskih germanskih i mađarskih, te sredozemne, uglavnom talijanske. U tom pravcu svjedoči Julije Bajamonti (1744.-1800.), veliki hrvatski skladatelj, ali i liječnik, te svjetski poznati polihist i poliglot. Kreativni i ljekoviti pristup napose obrađuje u svojem eseju «Il medico e la musica», ističući važnost stvaralačkog pristupa u liječenju, te iznoseći primjere nedovoljnosti štire tadašnje znanstvenosti i naglašavajući vrijednost glazbene i književne kreativne komponente, kako u preventivnom tako i u terapijsko-ljekovitom smislu. Ove momente iz hrvatske povijesti i djelatnosti Julija Bajamontija, autor povezuje i sa suvremenim razvojem art terapija i multikulturalnim značenjem kreativnosti u liječenju i rehabilitaciji. U tu svrhu kroz više podnaslova prikazuje rad Bajamontija, te daje neka promišljanja o važnosti ovih spoznaja u razvijanju filozofije discipline i u interdisciplinarnom području art terapija.

Ključne riječi: kreativnost, Julije Bajamonti, glazba, medicina, art terapija

Uvod

Jedan od zadnjih svestranih, nadarenih i stvaralačkih umova u hrvatskom podneblju, bio je na zalasku 18. stoljeća Julije Bajamonti, veliki hrvatski skladatelj, ali i splitski i hvarski liječnik, te općenito polihistor, gotovo sveznadar. Neshvaćen kao liječnik od velikog dijela svojih suvremenika, živio je i stvarao skladajući i liječeći, te obrađujući niz literarno važnih tema za svoju okolinu. Da opravda svoj životni «credo» za one koji mu kao liječniku nisu praštali njegovu svestranost, napisao je raspravu Liječnik i glazba u kojoj vrlo argumentirano naglašava da je potrebno stvaralački i svestrano pristupiti čovjeku u patnji, jer tada samo znanje nije dovoljno, već treba i umijeće čovječnosti, da se pronikne ne samo u tjelesne probleme, već i u dušu bolesnika.

U svjetlu današnje prevelike tehnologije u medicini, ali i u drugim znanostima usmjerenim na čovjeka u svezi s brojnim pitanjima rasta, razvoja, bolesti i zdravlja, takvi nas pristupi hrabre da se vratimo bolesniku kao čovjeku i nađemo vremena i nadahnuća da bi mu tek tada uz kliničke spoznaje mogli ponajbolje pomoći u samom liječenju.

Hrvatski enciklopedist Julije Bajamonti

Djetinjstvo je proveo u Splitu. Srednju školu je pohađao u splitskom nadbiskupskom sjemeništu, te je potom otišao na studij medicine u Padovi, gdje je doktorirao 1773. godine. Oko 1772. godine u Dalmaciji se pojavljuje jedna interesantna ličnost: opat Alberto Fortis, koji je prikupljao podatke za svoju znamenitu knjigu *Viaggio in Dalmazia*, te se u Splitu upoznaje s Bajamontijem. To, na prvi pogled površno poznanstvo, prerasta u trajno prijateljstvo. Fortis se koristio Bajamontijevim velikim znanjem i poznavanjem dalmatinskih prilika, te započinju zajednički rad. Opat je znao za Bajamontijeve neuspjehe u Dalmaciji, te ga stoga poziva u Veneciju, gdje mu se nudi bolja budućnost, no nažalost mladi doktor odlučuje ostati u Dalmaciji.

Potpuno je predan svojem radu, te se žrtvuje za mnoge, no to nije ostavilo odjek kod ljudi. Njegova davna želja: da dobije mjesto općinskog liječnika u Splitu, ostaje neostvarena, te je prisiljen potražiti posao u Hvaru, gdje su mogućnosti društvenog odnosa i javnog rada za tako aktivna i svestrana čovjeka bile još teže. Nadao se da će se u ladanjskoj tišini posvetiti nauci i umjetnosti, no nažalost, ta je sredina pokazala malo razumijevanja. Jedinu utjehu je imao u vršenju sporedne

* Rad je prezentiran u okviru projekta "Suportivne terapije i razvojni potencijal života" podržanog od Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

** Odjel za psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti, KB Sestre milosrdnice, Zagreb

dužnosti orguljaša u hvarskoj katedrali, ali ne i pohvalu i čast među konzervativnim hvarskim plemstvom. Kako sam kaže, «...liječničkog posla je inače imao vrlo malo, jer su Hvarani bili zdravi...» (Bajamonti, 1798).

Bajamonti i u Hvaru održava vezu s naučnim, literarnim i uopće kulturnim svijetom, te naručuje knjige i časopise od mletačkog knjižara i izdavača Jakova Stortija. Poznavao je talijanski, latinski, francuski i engleski, a u starijim godinama je učio i njemački. Položaj takvog velikog intelektualca u toj malenoj sredini bio je jednostavno nemoguć. Sam liječnički poziv nije ga nikada naročito privlačio (Bezić-Božanić, 1996).

Ne zna se točno koliko je kompozicija napisao, no među sačuvanima (oko 140) najviše ima crkvenih (oko 120), što je i razumljivo kada nam je poznato da je bio kapelnik splitske katedrale. Sačuvana djela su: Simfonija u C-duru, Sonata za orgulje u C-duru, desetak madrigala uz pratnju gudačkih instrumenata, Aria buffa Non temo za bas, 2 pasije, oratorij La translazione di San Doimo, 17 misa, 2 rekvijema, 54 moteta, 2 Stabat Mater, 3 Te Deuma, 8 Tantum ergo, Miserere... Bajamonti je mnogo stvarao i u Hvaru. U Hvaru je uglazbio jednu misu, Requiem za Ruđera Boškovića, nekoliko zborova i kantatu Passione di Ges Cristo. Zajedno s učenikom Josipom Raffaellijem, dijelio je solističke uloge prigodom praižvedbe navedene kantate u dane Velikog tjedna 1788. godine. Hvarane je naročito ozlojedilo njegovo djelce Pismo gosp. dr. Julija Bajamontija o nekim osobenostima otoka Hvara, objavljeno u Veneciji 1790. godine. U toj je radnji Bajamonti iznio i neke svoje kritičke primjedbe o Hvaranima, te bivajući svjestan reagiranja sredine, slao je poseban otisak radnje prijateljima, ali je uzalud nastojao da ne dođe do samih Hvarana.

Nakon još nekoliko mučnih godina, Bajamonti odlučuje napustiti Hvar. U jednom pismu svom kumu i prijatelju Canaliju, Bajamonti se jada: «Ostanem li ovdje, zaboravit ću razgovarati, izgubit ću zdrav razum.» 1790. godine odlazi iz Hvara u Split, gdje mu živi obitelj. Splićani ga nikad nisu mogli shvatiti, te

su ga poneki smatrali velikim čudakom. Premda su ga učenjaci svojeg vremena uvažavali, u svojoj neshvaćenosti bio je neizrecivo osamljen i nesretan. Neshvaćen, pa čak i zapostavljen, umro je 1800. godine, u 54-oj godini života.

Julije Bajamonti je bio jedan od najsvestranijih, najučenijih ličnosti u cijeloj hrvatskoj povijesti. No, nažalost splitska i hvarska sredina nisu imale razumijevanja za takvog svestranog čovjeka. Ivan Milčetić je jedini Bajamontijev biograf, koji se usrdno trudio svojim opširnim prilogom 1912. godine, vratiti sjećanje na tog velikog čovjeka (Milčetić, 1912), ali je nakon tog pokušaja Bajamonti ponovno pao u zaborav. O njemu su pisali Žarko Muljačić (1955. i 1961. godine), a don Frane Bulić je imao namjeru objaviti Bajamontijevu Povijest Splita, no nažalost nije uspio. Duško Kečkemet je objavio 1975. godine, u splitskom izdanju «Marka Marulića», prijevode njegovih Zapisu o gradu Splitu i izbor iz ostalih radova, s uvodom i komentarima. No, tadašnje političke prilike nisu dopustile dalji razvoj. Propala je izdavačka kuća, a većina knjiga je završila u smeću. Također je iz tih istih razloga Bajamontijev oratorij (zapravo prva hrvatska opera) samo jednom izveden, dok su dalje izvedbe jednostavno bile onemogućene.

Iznenadujuća je činjenica čime se sve Julije Bajamonti bavio (osim sto je bio liječnik). Bio je povjesničar medicine, književnik, prevoditelj, lingvist, bibliograf, enciklopedist, etnograf, povjesničar, arheolog, filozof, ekonomist, agronom, meteorolog, fizičar, kemičar, glazbenik i glazbeni teoretičar. Bio je također poliglot i enciklopedijski obrazovan. O njegovoj silnoj djelatnosti svjedoče brojni rukopisi i pisma u Arheološkom muzeju, te brojna glazbena ostavština u Kaptolskom arhivu u Splitu, zbornik pjesama u HAZU u Zagrebu i objavljeni napisi u ondašnjoj talijanskoj stručnoj i popularnoj periodici.

U djelu Liječnik i glazba piše o temi koja je tek u 20. stoljeću postala aktualna - o liječenju glazbom. To je izraziti traktat Bajamontijeva vremena: teza koju razrađuje i opravdava, logički i historijski. Dr. Juliju Bajamontiju se do smrti predbacivalo što se kao liječnik bavio poezijom i

glazbom, a to je po nekima degradiralo samo liječničko zvanje.

Ovim traktatom o vezi glazbe i poezije s medicinom, Bajamonti vrlo uvjerljivo i nadasve kulturno dokazuje, kako je oduvijek ta veza postojala na korist, a ne na štetu medicine. Citira i Bibliju i antičke pisce: Homera, Plutarha, Platona, Vergila, Cicerona, Galena i mnoge suvremene liječnike, koji se ujedno bave glazbom. Danas je čak teže shvatljivo, da su gotovo svi najpoznatiji liječnici 18. stoljeća muzicirali, ili bili dobri poznavaoци poezije. «Poezija i muzika posebno se usklađuju s medicinom», isticao je Bajamonti. On tvrdi da bavljenje poezijom i glazbom utječe na odgoj i kulturu liječnika, a to je opet vrlo važno u samom njegovom odnosu prema bolesnicima. Ova Bajamontijeva rasprava, napisana prije dva stoljeća je i danas neobično suvremena, te svakim danom dobiva na aktualnosti.

Izvadci iz rasprave Julija Bajamontija Liječnik i glazba, objavljene 1796. godine u Enciklopedijskom časopisu u Veneciji:

«Vi, dakle, vjerujete, moj kume, da se jedan doktor medicine degradira poezijom i glazbom, i da on time postaje nesposoban da se oduži svojoj službi. Jadni liječnici! Kako ih sude! Oprostili bi kad bi ih tako sudio priprosti slijepac, ali vi, moj kume, vi koji ste se latili literature, vi me zaista skandalizirate... Smatram da je suviše navoditi razloge kojima bih vam prije svega dokazao potpunu plemenitost i dostojanstvo poezije i muzike, koje se mogu smatrati sestrama, pa čak i kao jedna te ista umjetnost, jer muze koje su božice poezije, jednako su i muzike, i imaju s njom zajedničko podrijetlo, a stihovi i pjevanje i glazbena trzalica i slične stvari, pjesnički predstavljaju istu stvar. Jer dovoljno se sjetiti da su antički narodi pjesmi pridavali božansko podrijetlo, da su pjesnici i pjevači smatrani nadahnutim ljudima, tako da vates znači ujedno i pjesnik i prorok, da su pjesnike i muzičare u pravom smislu riječi zvali sofi, tj. mudracima; da je pjesničko znanje zapravo bilo prvo znanje na svijetu; da su jezici započeli od stihova i da prvi pisci pisahu u stihovima; da je u primitivnih naroda i u herojsko

vrijeme sve bilo stih i pjevanje; da su pjesnici osnovali mnogobožачke religije i građansku kulturu, iz čega se rodiše tajanstvene bajke o Orfeju i Anfionu, koji su zvukom lire smirivali zvijeri i podizali gradove ... Ovdje bih vam mogao citirati Eneja, koji pjesnike naziva svecima, i Cicerona, u djelu Pro Archia, koji zahtijeva da njihovo ime bude sveto obrazovanim ljudima ... Osobito što se tiče muzike, mogao bih vam napomenuti da se u Grka kao najveća izobrazenost smatralo sviranje i pjevanje, da nitko nije smatran zaista obrazovanim, ili kako Ciceron kaže u Tusculanama, satis excultus dottrina / dovoljno izobrazen u nauci, ako nije poznavao muziku; da Platon u razgovorima o republici, zahtijeva da se mlade školuje i odgaja u muzici, sve dok njihove duše ne postanu prožete brojem i muzikom; da i Aristotel u svojoj Politici priznaje muziku kao dio dobrog odgoja; da su stari narodi gledali na ovu umjetnost s mnogo poštovanja i ozbiljnosti, i tako su je ljubomorno čuvali, da je uvođenje izmjena i novina u vezi s njom značilo za njih isto što i mijenjanje državnih zakona ... Prije svega, mi smatramo da su stare bajke, koje su zagonetno sadržavale korisne poslovice i koje su se uvijek temeljile na nekoj značajnoj istini, samim bogovima pridavale kako znanost liječništva, tako i muzike i poezije. Apolon je bog liječnika, jednako kao i muzičara i pjesnika. U Homeru on šalje i uklanja od ljudi kugu, kao što su i kasnije uvijek činili i drugi bogovi, a malo zatim on sam svira gitaru uzvanicima. Eskulap, veliki otac medicine, sin je Apolonov. Strašni kirurg i liječnik Hiron koji je po tadašnjim povlasticama bio samo napola životinja, bio je odličan svirač na citri, i držaše čak muzičku školu, a nitko drugi nego on nije Ahila naučio svirati taj instrument. Ove znanosti, družu moj, zaista su svete i dostojne poštovanja, pa moraju imati puno veći ugled nego što ga imaju djelatnosti akademija ... Što drugo, dakle, može to značiti nego da liječnik mora imati pjesničku i muzičku nadarenost, milozvučnu i skladnu dušu, prisnu vezu s muzama? Znajte, dakle, da se odvajkada ne samo cijnilo i u teoriji podučavalo da muze djeluju u dobroj medicini, nego se i u praksi obistinilo da

vrlo učeni i valjani liječnici bijahu ujedno i veliki ljubitelji muzike ... Vergilije, onaj uzvišeni pjesnik, bavio se medicinom, kojem se učenju priklonio velikim marom: omni cura omniue studio indulsit medicinae / svom brigom i svom revnošću odao se medicini ...sposobni se liječnici, ako nisu vrlo učeni u uzvišenim naukama, ili veoma izobraženi u ugodnim štivima, barem iz užitka bave nekim drugim proučavanjem, kao na primjer slikarstvom ili drugim umjetnostima crtanja, ili numizmatikom ili sličnim stvarima. Poznavati samo jednu stvar, koliko god ju se dobro znalo, odaje siromašan duh, ograničen, servilan; sve uvjeti protivni onima koje mora posjedovati duh liječnika. Liječnik, dakle, ne može bez prigovora ne učiti i ne znati druge znanstvene i književne materije osim medicine ... među učenjima koja prilikuju liječniku osim njegova zvanja, istaknuto mjesto moraju imati muzika i poezija. Ove vrlo plemenite i božanske umjetnosti nisu stvorene za isprazne glave, kao što za njih nije stvorena ni medicina. Pjesnici i muzičari su povlaštene duše koje posjeduju dar nadahnuća. Tako veliki liječnici kao da su nadahnuti, a najljepša i najsretnija liječenja proizvod su nadahnuća ... ja, što se mene tiče, više volim one liječnike u čijoj kući nalazim čelo ili glasovir, nego one koji u sobi drže mrtvačke lubanje ili druge slične anatomske ukrase. Dobro je znati anatomiju, ali bolje je znati i poneku ugodniju stvar ... Muze, koje su tako mile, utječu na dušu i ponašanje onoga tko ih njeguje. Ne tvrdim da su svi muzičari niti svi pjesnici najmilije i najuljudenije osobe na svijetu; ali u većini je slučajeva to dokazano. Prema tome, liječnici, prijatelji muza, običavaju postupati s bolesnicima i njihovim rođacima lijepim i utješnim ponašanjem, što je, nažalost, u nekim slučajevima najbolja stvar koju jedan liječnik može učiniti. Ali strogi i namrgođeni liječnici, koji nisu oplemenjeni bavljenjem muzama, ni hranjeni njihovim medom, izazivaju da umireš od straha i zebnje na svaku riječ i pogled. Iz njihovih usta nikad nema dobre nagovijesti, a ako netko izgovori riječ «bolje», šalju ga dodavola ...Tko nije vol, tko osjeća čovječnost, zna dobro kakva je nesreća

dospjeti u ruke tako neljubaznih, bezobzirnih i nemilosrdnih ljudi...»

Kreativost u Art terapiji

U suvremenoj eri krajnjih profesionalizacija, liječnici su se udaljili od onog širokog pojma univerzalnog liječnika prošlosti, u kojem su se ujedinjavale ne samo egzaktna medicinska nauka, već i filozofija, umjetnost, etika i dr. Analizirajući detalje bolesti, liječnici su izgubili iz vida čitavog bolesnika, kao savršeno i skladno biće, a i sebe kao humane, stvaralačke osobe.

Prstačić u jednoj od svojih rasprava (2002) tumači da je fenomen kreativnosti veoma teško definiran pojam, ali koji se ipak kontinuirano koristi kao fundamentalni aspekt razvojnog potencijala života. Fenomen kreativnosti i u različitim školama psihoterapije zauzima danas posebno mjesto. To se posebice odnosi i na primjenu različitih medija i oblika izražavanja u čovjeka koji mogu biti korišteni u dijagnostičke i terapijske svrhe. Zato i promišljanja o raspravama koje je pisao Julije Bajamonti mogu biti prilog razvoju filozofije znanosti, različitih disciplina koje su uključene u različita područja liječenja i rehabilitacije. To se odnosi i na razvoj interdisciplinarnog područja i profesionalnog usmjerenja art terapija, te na moguće transkulturne pristupe u pokušaju razumijevanja fenomena kreativnosti u čovjeka. U tom smislu i nadahnuća koja mogu pružiti misli Bajamontija trebale bi naći odsjaj i u teorijskim promišljanjima u području tzv. edukacijsko-rehabilitacijskih znanosti.

U Bajamontijevom izlaganju možemo naći i začetke terapije koja tek u najsuvremenijoj medicini postiže rezultate, tj. liječenje glazbom. Pitagora je preporučivao pjevanje kao lijek protiv sjete, bolova i duševnih napetosti, a Bach je napisao Arije s raznolikim izmjenama-ljubiteljima glazbe za dobro raspoloženje, namijenjene grofu Keyserlingu, koji je trpio od nesаницe. Tim se nastojanjima u nas u 17. i 18. st., pridružuju Dubrovčanin Đuro Baglivi, te Makaranin Giovanni Battista Bettini.

Zaključak

Poznavanje povijesne i kulturne baštine i povezivanje različitih aspekata umjetnosti i znanosti omogućava razvijanje i novih ozračja u okviru biomedicinskih i humanističkih znanosti koje su usmjerene isto tako na brojna pitanja zdravlja i otkrivanja kreativnih potencijala u čovjeka.

Literatura

- Bajamonti, J. (1796). Il medico e la musica. *Giornale encicopedico d' Italia*, 96-120.
- Bajamonti, J. (1790). Lettera del sig. dottor Giulio Bajamonti sopra alcune particolarita dell' isola di lesina. Venezia
- Belicza, B. (1996). Javnozdravstveni aspekti u djelima Julija Bajamontija. U Zborniku radova o Juliju Bajamontiju, Split; Književni krug
- Belicza, B., Grgić, M. (1995). Julije Bajamonti, liječnik i glazbenik. U Zborniku radova o Juliju Bajamontiju (str. 41-50), Split
- Bezić-Božanić, N. (1996). Julije Bajamonti u Hvaru. U Zborniku radova o Juliju Bajamontiju, Split; Književni krug
- Breitenfeld, D., Vidošić, S. (1977). Julije Bajamonti i njegova rasprava «Liječnik i glazba». *Sv. Cecilija*, 47/3, 68-9.
- Grgić, M. (1990). Tragom baštine Julija Bajamontija (1744-1800.). *Mogućnosti* 7-8, 805.
- Kečkemet, D. (1975). Zapisi o gradu Splitu, Split, 305-21.
- Kečkemet, D. (1996). Hrvatski enciklopedist Julije Bajamonti. U Zborniku radova o Juliju Bajamontiju, Split; Književni krug
- Kečkemet, D. (1975). Život i djelo Julija Bajamontija. U Zapisi o gradu Splitu, Split, 82, 329-36.
- Milčetić, I. (1912). Dr. Julije Bajamonti i njegova djela. *JAZU*, Zagreb, 192, 97-250.
- Tartalja, H. (1977). Život i rad dr. Julija Bajamonija. Hvar u prirodnim znanostima. *JAZU*, Zagreb, 189-98.

Multicultural creativity and treatment

Abstract

*Various cultures have been intertwined on the territory of Croatia, the autochthonous Croatian, as well as Central European cultures, i.e. Germanic and Hungarian, but also the Mediterranean, mostly Italian. That orientation was borne out by Julije Bajamonti (1744 – 1800), a great Croatian composer and physician, worldwide famous polymath and polyglot. The creative and therapeutic approach was primarily discussed in his essay *Il medico e la musica*, in which Bajamonti emphasized the importance of the creative approach to treatment, presented the examples of insufficiency of the then bleak science, and stressed the value of musical and literary creative components, both in the preventive and in the therapeutic sense. The author relates those moments from the Croatian history and the activity of Julije Bajamonti with the contemporary development of art therapies and the multicultural meaning of creativity in treatment and rehabilitation. To that end, the work of Bajamonti is described in several chapters and some considerations on the importance of that knowledge in the development of the philosophy of the discipline and in the interdisciplinary field of art therapies are presented.*

Key words: *creativity, Julije Bajamonti, music, medicine, art therapy*